Irena Papreckienė

AKMENS AMŽIAUS KAUKOLIŲ ODONTOLOGINIAI DUOMENYS

Pastaraisiais metais atsirado antropologinės medžiagos iš Šventosios (Palangos m.), Plinkaigalio (Kėdainių raj.) ir Kretuono I (Švenčionių raj.) neolitinių paminklų. Ta medžiaga etninės odontologijos prasme yra labai svarbi, todėl verta panagrinėti kiekvieną radinį atskirai.

Šventojoje išlikęs vienas fragmentinis viršutinis ir du fragmentiniai apatiniai žandikauliai.

1. Viršutinio žandikaulio fragmente pavyko nustatyti trijų dantų matmenis: P^1 - VL cos 8,5; MD cor - 6,7; M cor - 7,6; I cor - 126,86. P^2 - VL cor - 8,7; MD cor - 6,4; M cor - 7,55; I cor - 135,93. M^1 - VL cor - 10,5; MD cor - 9,2; M cor - 9,85; I cor - 114,13. Visi trys dantys sveiki.

2. Apatinio žandikaulio fragmente (10-11 m. vaiko) M_1 forma buvo +5, o M_2 +4. M_1 kramtomajame paviršiuje neaptikta nei distalinės trigonido keteros, nei lauztos metakonido raukšlės, nei T. a.m.i. Odontoglifiškai M_1 buvo 2 med (fo) formos, o M_2 - ent T (IV). M_1 matmenys tokie: VL cor - 10,6; MD cor - 11,6; M cor - 11,1; I cor - 91,37. Fragmente išlikę vienas pieninis ir du nuolatiniai sveiki dantys.

3. Apatinio žandikaulio fragmente (35 m. moters) gauti tokie odontometriniai duomenys: P_1 VL cor - 7,8; MD cor - 7,0; M cor - 7,4; I cor - 111,42; P_2 VL cor - 8,9; MD cor - 7,0; M cor - 7,95; I cor - 127,14; M_2 VL cor - 10,6; MD cor - 10,7; M cor - 10,65; I cor - 99,06; M_3 VL cor - 10,0; MD cor - 10,1; M cor - 10,05; I cor - 99,0; Išlikę visi 8 dantys sveiki.

Plinkaigalyje iškasti du apatiniai žandikauliai.

1. Kape Nr. 241 (moters, per 50 m. amžiaus) dantys labai nu-

dilę (M_1 pasiekęs 6, o kandžiai ir iltys - 4 nudilimo laipsnį), todėl odontologiniam tyrimui netinkami, tačiau išlikę 8 dantys sveiki. Nustatytas 3 žandikaulio alveolinės ataugos atrofijos laipsnis (ties kandžiais), konkrementų nėra.

2. Kape Nr. 242 (moters, per 55 m. amžiaus), išlikę 3 dantys sveiki, nudilę iki 4 laipsnio, žandikaulio alveolinės ataugos atrofija pasiekusi 3 laipsnį (ties kandžiais), konkrementų nėra.

Kretuone I iškasti dviejų žmonių sveiki viršutiniai ir apatiniai žandikauliai ir vieno - fragmentiški.

1. Kape Nr. 1 (20-25 m. moters) iškasti viršutinis ir apatinis žandikauliai. Kraudingo nėra, M^1 turi 3 balo Karabelio gumburėlį. M^1 sudarytas iš 4 gumburų ir atitinka formą (4), o M^2 - (4-). M_1 sudarytas iš 5 gumburų ir atitinka formą (+5), o M_2 - (Y4). M_1 kramtomajame paviršiuje nėra nei distalinės trigonido keteros, nei lauztos metakonido raukšlės, nei T. a. m. i., nustatyta 2 med (fc). M^2 tarpšakninio emalio nutekėjimo nėra. Odontometriniai duomenys tokie: P^1 VL cor - 8,9; MD cor - 6,3; M cor - 7,6; I cor - 141,26. P^2 VL cor - 9,8; MD cor - 6,2; M cor - 8,0; I cor - 158,06. M^1 VL cor - 11,9; MD cor - 10,7; M cor - 11,3; I cor - 111,21. M^2 VL cor - 12,1; MD cor - 9,8; M cor - 10,5; I cor - 123,46. C_1 VL cor - 7,3; MD cor - 5,7; M cor - 6,5; I cor - 128,07. P_1 VL cor - 7,9; MD cor - 5,7; M cor - 6,8; I cor - 138,59. P_2 VL cor - 8,5; MD cor - 6,3; M cor - 7,4; I cor - 134,92. M_1 VL cor - 10,9; MD cor - 11,2; M cor - 11,05; I cor - 97,32. M_2 VL cor - 10,2; MD cor - 10,4; M cor - 10,3; I cor - 98,07. Iš 24 išlikusių dantų 11 pakenkti karieso: 6 dantų (34, 35, 36, 44, 45, 46[x] dantys) paviršinis ka-

[x] Dantys žymimi pagal dviženklę J. Violos (J. Viohla) žymėjimo sistemą.

riesas buvo kaklelio srityje, 2 (46 ir 37) - vidurinysis kariesas kaklelio srityje, 1 (27) - vidurinysis kariesas aproksimaliniame distaliniame paviršiuje, o 2 (28 ir 38) - periodontitai su kariozinėmis ertmėmis danties kaklelyje. Apatinio žandikaulio alveolinė atauga neatrofavusi, konkrementų nėra.

2. Kape Nr. 2 (14-16 m. paauglio) rasti viršutinio ir apatinio žandikaulio fragmentai. Viršutinių kandžių lingvaliniai paviršiai plokšti, lygūs, M^2 vainiko forma (4-), o M_1 (+5). M_1 kramtomajame paviršiuje nebuvo nei distalinės trigonido keteros, nei lauztos metakonido raukšlės, nei T.a.m.i. Iš 5 išlikusių dantų vieno (46) kramtomajame paviršiuje nustatytas paviršinis kariesas.

3. Kape Nr. 5 (25-30 m. vyro) išlikę abu žandikauliai. Kraudingo nėra, viršutinių medialinių kandžių lingvaliniam paviršiui būdinga pradinė (1 balo) kastuvo forma. M^1 sudarytas iš 4 gumburų ir atitinka formą (4), o M^2 - (4-). Nustatytas nežymus (IV laipsnio) M^2 tarpšakninis emalio nutekėjimas. Odontometriniai duomenys tokie: M^1 VL cor - 12,7; MD cor - 11,1; M cor - 11,9; I cor - 114,4. M_1 VL cor - 11,4; MD cor - 11,6; M cor - 11,5; I cor - 98,27. Iš 15 išlikusių dantų 3 pakenkti kariesu. Vidurinysis kariesas diagnozuotas 37 danties kaklelyje, gilusis kariesas 48 danties kaklelyje ir vidurinysis kariesas - 28 danties aproksimaliniame distaliniame paviršiuje. Apatinio žandikaulio alveolinės ataugos atrofijos ir konkrementų nėra.

Taigi ištirtų akmens amžiaus žmonėms buvo būdingi penkiagumburiai M_1 (ypač forma +5) ir keturgumburiai M_2. Nei ryškių (balų 2 +3) kastuvo formos viršutinių kandžių, nei ryškesnio M^2 tarpšakninio emalio nutekėjimo, nei distalinės trigonido keteros ar lauztos metokonido raukšlės neaptikta. Tai rodo, kad tirtieji akmens amžiaus žmonės buvo Vidurio Europos odontologinio tipo eu-

ropidai. Kiek skiriasi Šventosios ir Kretuono I žmonių odontometrija. Pagal M^1 vainiko modulį (M cor M^1) Šventosios žmonėms būdingas mikrodontizmas (M cor M^1 - 9,85), o Kretuono I - makrodontizmas (M cor M^1 - 11,3 ir 11,9). Gana aukštas Kretuono I M^2 vainiko indeksas (123, 46), taip pat būdingas europidams.

Iš kramtomojo aparato patologijos stebina didelis Kretuono I stovykloje iškastų dantų kariozіškumas, ūmi karieso eiga (tai rodo jauname amžiuje buvę periodontitai). Vadinasi, Lietuvos teritorijoje kariesas buvo išplitęs jau neolite. Parodontozė taip pat pasitaikydavo, bet tik vyresniame amžiuje, o konkrementų iš viso neaptikta.